

طراحی و تبیین مدل تاب‌آوری روان‌شناختی با تعلق آموزشی از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی در دانش‌آموزان متوسطه دوم شهرستان بندر لنگه

رئیس حسن رئیس سعدی^۱

علی دلاور^۲

اقبال زارعی^۳

فریبرز درتاج^۴

چکیده

این پژوهش با هدف طراحی و تبیین مدل تاب‌آوری روان‌شناختی با تعلق آموزشی از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی در دانش‌آموزان متوسطه دوم انجام شد. روش پژوهش همبستگی و جامعه آماری کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه نظری (سال ۹۷-۱۳۹۶) شهرستان بندر لنگه و نمونه آماری بر اساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر این افراد بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های تاب‌آوری (کانر و دیویدسون، ۲۰۰۳)، سازگاری اجتماعی و تحصیلی (سهرابی و سامانی، ۱۳۹۰) و تعلق آموزشی (بری و همکاران، ۲۰۰۴) پاسخ دادند. نتایج پژوهش نشان داد که نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می‌دهد از بین مولفه‌های تعلق آموزشی، مولفه‌های احترام و عدالت و حمایت معلم در تبیین واریانس متغیر میانجی یعنی سازگاری اجتماعی و تحصیلی، در حالت استاندارد به ترتیب ۰/۱۶- و ۰/۴۹- تاثیر دارند. در مورد تاثیر مستقیم مولفه‌های تعلق آموزشی بر متغیر ملاک یعنی تاب‌آوری، نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می‌دهد که از بین مولفه‌های تعلق آموزشی، تعلق به مدرسه، احترام و عدالت و حمایت معلم در تبیین واریانس متغیر ملاک یعنی تاب‌آوری، در حالت استاندارد به ترتیب ۰/۱۵، ۰/۱۸ و ۰/۱۹- تاثیر مثبت و مستقیم دارند. در مورد تاثیر متغیر میانجی (سازگاری اجتماعی و تحصیلی) بر متغیر ملاک (تاب‌آوری) نیز ضرایب نشان می‌دهد سازگاری اجتماعی و تحصیلی بصورت مثبت و معنادار می‌تواند به میزان ۰/۱۴ بر تاب‌آوری تاثیر داشته‌باشد. در مورد تاثیر غیر مستقیم مولفه‌های تعلق آموزشی بر تاب‌آوری از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی، نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می‌دهد که از بین مولفه‌های تعلق آموزشی، مولفه احترام و عدالت و مولفه حمایت معلم در تبیین واریانس تاب‌آوری از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی، در حالت استاندارد به ترتیب ۰/۰۲- و ۰/۰۷- تاثیر معنادار داشتند.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری روان‌شناختی، تعلق آموزشی، سازگاری اجتماعی و تحصیلی.

۱. دانشجوی دکتری گروه روانشناسی تربیتی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

۲. استاد ممتاز گروه سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) Delavarali@yahoo.com

۳. دانشیار گروه روانشناسی و مشاوره، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

۴. استاد تمام گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

مقدمه

دوران تحصیل، دوره‌ای از زندگی است که در آن تغییرات شناختی و اجتماعی قوی اتفاق می‌افتد بنابراین شناخت ویژگی‌های شخصیتی، روانی و عاطفی دانش‌آموزان می‌تواند شرایط را جهت پرورش مطلوب استعدادهای بالقوه آنها فراهم نماید. از طرفی مدارس می‌توانند به عنوان فضاهای آموزشی نقشی تعیین‌کننده در رسد ویژگی‌های مناسب شخصیتی، روانی و عاطفی داشته باشند (شینی^۱، ۲۰۱۸). تاب‌آوری ظرفیتی برای مقاومت در برابر استرس و فاجعه است و به معنای توانایی مقابله با شرایط دشوار و پاسخ انعطاف‌پذیر به فشارهای زندگی روزانه می‌باشد. در حوزه روان‌شناسی اجتماعی اعتقاد بر این است که همه‌ی افراد انعطاف‌پذیری دارند، اما تفاوت در میزان و نحوه‌ی سازگار شدن فرد در زندگی است (ودل^۲، ۲۰۱۷). تاب‌آوری، به عنوان یک عامل محافظت‌کننده از ویژگی‌های شخصیتی افراد، متأثر است. ویژگی‌های شخصیتی، به مجموعه‌ای از ویژگی‌های اساسی اشاره دارد که مشخص می‌کند چگونه یک فرد به طور معمول رفتار، تفکر و احساس می‌کند. این ویژگی‌ها منعکس‌کننده اصلی‌ترین الگوهای رفتاری، افکار و عاطفی هستند (تامبان^۳، ۲۰۱۷) و ویژگی‌های شخصیتی یکپارچگی و ثبات دارند، برای مثال از فردی که دارای ویژگی برون‌گرایی است انتظار می‌رود که در موقعیت‌ها و زمان‌های مختلف، اجتماعی رفتار کند. بنابراین روانشناسی رفتاری بر این امر استوار است که افراد از نظر ابعاد رفتاری که در طول زمان و در شرایط مختلف دارند، با یکدیگر متفاوت هستند. (سولکوسکی^۴، ۲۰۱۲). تاب‌آوری از جمله ویژگی‌های شخصیتی تعدیل‌کننده است که روان‌شناسان توجه ویژه‌ای بدان مبذول داشته‌اند. دانش‌آموزانی که دارای تاب‌آوری هستند به رگم‌مصائب و دشواری‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی احتمال موفقیت بالاتری دارد (کاررا و پادیلا^۵، ۲۰۱۳). به گونه‌ای که تاب‌آوری نوعی سپر محافظتی در برابر چالش‌های زندگی ایجاد می‌کند که تحمل مشکلات را هموارتر می‌نماید (گومز مولینرو و همکاران^۶، ۲۰۱۸).

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که افزایش تاب‌آوری در کاهش فرسودگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی و افت تحصیلی موثر است (یعقوبی و بختیاری، ۲۰۱۶). تعلق به مدرسه با عنوان‌های دیگری همچون تعهد به مدرسه^۷، پیوند با مدرسه^۸ و دلبستگی به مدرسه^۹ توصیف شده است (چاپمن، بوکلی، شیهان و شوچت، رومانویک^{۱۰}، ۲۰۱۱) که اثرات متعددی بر جنبه‌های شخصی و تحصیلی دانش‌آموزان دارد. به عبارتی تعلق به مدرسه عبارت است از: اینکه دانش‌آموزان چه احساسی نسبت به مدرسه خود دارند و تعلق که با همسالان، معلمان و کادر آموزشی مدرسه برقرار می‌کنند چگونه است (هاکتانیر^{۱۱}، ۲۰۱۸). اگرچه احساس ارتباط با مدرسه در همه مقاطع تحصیلی ضروری است اما

1. Sinay
2. Vedel
3. Tamban
4. Sulkowski
5. Cabrera& Padilla
6. Gomez-Molinero et al.
7. School engagement
8. School bonding
9. School attachment
10. Chapman, Buckley, Sheehan, Shochet, Romaniuk
11. Haktanir

در طول دوران نوجوانی افراد اهمیت بیشتری می‌یابد و فقدان آن در دانش‌آموزان، موجب ایجاد حجم وسیعی از مشکلات رفتاری، عاطفی و تحصیلی می‌شود (هویت^۱، ۲۰۰۲). تلاش برای افزایش تعلق به مدرسه منجر به بهبود عملکرد، افزایش انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان، بروز رفتارهای بهنجار و تعهد به ارزش‌های رایج در مدرسه می‌شود و همچنین از، نتایج منفی زیادی نظیر ترک تحصیل یا بزهکاری در سنین نوجوانی جلوگیری به عمل می‌آورد. بلوم (۲۰۰۵) نیز معتقد است که سه ویژگی مهم، در مدارس می‌تواند میزان تعلق به مدرسه را در دانش‌آموزان ارتقا دهد: ۱) سطح بالای علمی مدارس و نقش حمایتگری معلم؛ ۲) فراهم آوردن محیطی که در آن رفتار دانش‌آموزان و کادر آموزشی مدرسه با همدیگر صمیمی و محترمانه باشد؛ ۳) فراهم آوردن محیطی که در آن دانش‌آموزان از لحاظ جسمانی و روانی احساس امنیت کنند (هاوس^۲، ۲۰۱۳). بنابراین عواملی چند باعث افزایش تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان می‌شود به عنوان مثال چنانچه دانش‌آموزان در گروه همسالان و دوستان خود پذیرفته شوند و با آنان روابط صمیمانه‌ای برقرار کنند تعلق آنها به مدرسه شان افزایش می‌یابد دانش‌آموزانی که از نظر اجتماعی طرد شده‌اند و یا در کل دوستان بسیار کمی در داخل و خارج مدرسه خود دارند احساس تعلق کمی به مدرسه دارند (بلوم، مک نیلی و رینهارت^۳، ۲۰۰۲) معلمان مهم‌ترین نقش را در جهت افزایش تعلق به مدرسه دانش‌آموزان ایفا، می‌کنند آنها با خلق موقعیت‌ها و فرصت‌هایی به منظور کمک به دانش‌آموزان برای تجربه احساس تعلق بیشتر به مدرسه، همکلاسی‌ها و دیگر معلمان وظیفه‌ی خطیری را عهده‌دار هستند (هاوس^۴، ۲۰۱۳).

امروزه در دنیایی زندگی می‌کنیم که بیش از هر زمان دیگری نیازمند انعطاف‌پذیری و سازگاری فردی و اجتماعی هستیم. در چنین شرایطی بدون شک داشتن سازگاری و انعطاف‌پذیری می‌تواند نقش به‌سزایی در بهبود و سلامت زندگی افراد داشته باشد. سازگاری کمک فراوانی به برآورده شدن نیازهای محیطی می‌کند. این امر با افزایش توانایی در کنترل تکانه‌ها، هیجان‌ها یا نگرش‌ها انجام می‌شود (هیوود^۵، ۲۰۱۹). لازاروس^۶ سازگاری را به صورت راهبرد‌های شناختی رفتاری برای کنار آمدن و هماهنگ شدن با موقعیت‌های زندگی، به منظور مدیریت استرس و شناخت عوامل ناتوان کننده در آن موقعیت‌ها می‌داند (آسولا و سندرسون^۷، ۲۰۱۹). از سوی بیکر و سیریک^۸ (۱۹۸۹) مولفه‌های سازگاری تحصیلی را: انگیزه برای یادگیری، انجام اعمالی برای برآورده ساختن الزامات و نیازهای تحصیلی، داشتن درک واضح از اهداف تحصیلی، پیشرفت تحصیلی و رضایت کلی از محیط تحصیلی برشمردند (احیاء‌کننده، یوسفی و خرمایی، ۱۳۹۶)؛ در واقع این سازگاری منجر به فعالیت‌هایی می‌شود که موجب افزایش بازدهی می‌گردد مانند تمرکز و توجه در کلاس، انجام تکالیف تحصیلی، برنامه‌ریزی و... عواملی نیز می‌تواند آن را تحت‌تاثیر قرار دهد. مثل انگیزه، سطح توانایی ذهنی، شرایط خانوادگی، سیستم آموزشی، مهارت‌های شخصی، عوامل فرهنگی - اجتماعی و علل روانی و کمال‌گرایی

1. Hewit
2. House
3. Rinehart
4. House
5. Haywood
6. Lazarus
7. Asola & Sanderson
8. Baker, Siryk

به عنوان متغیری شخصیتی است (وکیلی، ۱۳۸۷). سازگاری تحصیلی در برگیرنده تغییرات رفتاری و روان‌شناختی باشد که طی آن افراد سعی می‌کنند خودشان را با محیط تحصیلی جدیدشان هماهنگ کرده و به طور موفقیت‌آمیز با تقاضاهای تحصیلی سازگار شوند و به نیازهای یادگیری‌شان برسند (والک، ۲۰۱۵). سازگاری تحصیلی سبب ارتقای توانمندی فراگیران در انطباق با شرایط و الزامات تحصیل و نقش‌هایی می‌شود که مدرسه به عنوان یک نهاد اجتماعی فراروی آنها قرار می‌دهد (پرت و همکاران^۱، ۲۰۱۹). این کارکرد اجتماعی خود سبب احساس تعلق بیشتر دانش‌آموزان به مدرسه، حمایت عاطفی و اطلاعاتی و راهنمایی‌های شناختی، و همچنین ارائه کمک‌های ملموس و بازخورد مثبت به دانش‌آموزان می‌شود (آرنجگی^۲، ۲۰۱۹). در پژوهش‌های متعددی چون اوہیناتا و اورز^۳ (۲۰۱۳) و اورنجن و شاطریان محمدی (۱۳۹۴)؛ به ارتباط بین سازگاری تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه اشاره شده است به طوری که در پژوهش پارسا، حبیب‌زاده و حق‌کلخوران (۱۳۹۵) بین احساس تعلق به مدرسه و مولفه‌های حمایت‌همسالان، حمایت معلم، ارتباط فرد با مدرسه، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه و مشارکت علمی با سازگاری تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت معنی‌داری گزارش شده است. با توجه به روابط بیان‌شده بین متغیرهای مطرح‌شده مشخص است ویژگی‌های شخصیتی، کمالگرایی، احساس تعلق به مدرسه و سازگاری تحصیلی هر کدام از جمله عواملی هستند که می‌توانند بر میزان تاب‌آوری دانش‌آموزان تأثیر بگذارند اما همان‌طور که مشاهده شد در بین تحقیقات گذشته هیچ پژوهشی یافت نشد که به بررسی این متغیرها به عنوان مجموعه‌ای از عوامل اثرگذار (به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم) بر تاب‌آوری دانش‌آموزان بپردازد لذا جای خالی چنین پژوهشی احساس می‌شود: در این راستا پژوهش حاضر درصدد بود که دریابد آیا مدل تاب‌آوری روان‌شناختی با تعلق آموزشی از طریق سازگاری تحصیلی در دانش‌آموزان متوسطه دوم شهرستان بندرلنگه دارای برازش مناسبی است؟

روش پژوهش

روش پژوهش همبستگی بود. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه نظری (سال ۹۷-۱۳۹۶) شهرستان بندرلنگه و نمونه آماری بر اساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های زیر پاسخ دادند. الف) پرسشنامه تاب‌آوری: این پرسشنامه ۳۲ سوالی را را کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) تهیه کردند که دارای پنج مولفه تصور شایستگی فردی، اعتماد به‌غرایز فردی، تحمل عاطفه منفی، پذیرش مثبت تغییر و روابط ایمن، کنترل و تأثیرات معنوی است و در یک مقیاس لیکرتی بین صفر (کاملاً نادرست) تا پنج (همیشه درست) نمره‌گذاری می‌شود. روایی این مقیاس (به روش تحلیل عوامل و روایی همگرا و آگرا) و پایایی (به روش بازآزمایی و آلفای کرونباخ) مقیاس توسط سازندگان آزمون در گروه‌های مختلف (عادی و در معرض خطر) احراز شده است. در ایران محمدی (۱۳۸۴) پایایی پرسشنامه را ۰/۸۹ و نتایج تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های ارزش ویژه، بالاتر از ۱ گزارش کرده است. ب) پرسشنامه تعلق آموزشی: پرسشنامه تعلق آموزشی یک پرسشنامه ۲۷ ماده‌ای است که

1. Perret
2. Arjanguiet
3. Ohinata & van Ours

توسط بری، بتی و وات (۲۰۰۴) تهیه شده است؛ سوالات پرسشنامه به صورت جملات مثبت می‌باشد؛ که بر اساس مقیاس لیکرت (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) طراحی شده است. پرسشنامه فوق در سال ۲۰۰۵ مورد تجدید نظر قرار گرفته و به طور کلی دارای شش خرده مقیاس احساس تعلق به همسالان، حمایت معلم، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه، مشارکت در اجتماع، ارتباط فرد با مدرسه و مشارکت علمی می‌باشد. در پژوهش مکیان و کوشه (۱۳۹۴) که به بررسی ویژگی‌های روانسنجی پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه پرداختند نتایج حاکی از آن بود که پرسشنامه ۲۷ گویه ای مطرح شده با ۶ مقیاس ۵۲ درصد واریانس کل را تبیین می‌کند بدین ترتیب بعد از چند بار چرخش عوامل مشخص شده که سوالات مربوط به هر زیر مقیاس به ترتیب بارهای عاملی از قرار زیر است: حمایت معلم: ۱۵-۲۰-۵-۹-۱۳-۲-۷-۲۷-۱۸، مشارکت در اجتماع: ۲۱-۲۳-۱۱-۱۹، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه: ۴-۳-۱-۱۲، احساس تعلق به همسالان (احساس مثبت به مدرسه): ۲۵-۲۶-۱۶-۱۰، ارتباط فرد با مدرسه (تعلق فرد به مدرسه): ۱۷-۲۴-۲۲ و مشارکت علمی: ۱۴-۸-۶.

ج) پرسشنامه سازگاری اجتماعی و تحصیلی: برای بررسی سازگاری اجتماعی پرسشنامه ۱۵ سؤالی توسط سهرابی و سامانی (۱۳۹۰) به صورت ۸ امتیازی بر مبنای مقیاس لیکرت از به هیچ وجه (۰) تا خیلی شدید (۸) تنظیم گردیده است. ضریب آلفا (پایایی) این عوامل بدین شرح است. پایایی پرسشنامه در ایران توسط پاک طینتان و همکاران از طریق محاسبه آلفای کرونباخ، ۰/۷۶ گزارش شد. همچنین برای سازگاری تحصیلی پرسشنامه توسط سینها و سینگ (۱۹۹۳) تهیه شده است و توسط کرمی (۱۹۸۸) ترجمه و نگارش شده است (نریمانی و همکاران، ۱۳۹۰)؛ این پرسشنامه در صدد است تا دانش‌آموزان دبیرستانی (گروه سنی ۱۴ تا ۱۸ ساله) با سازگاری خوب را از دانش‌آموزانی با سازگاری ضعیف در سه حوزه عاطفی، اجتماعی و آموزشی جدا سازد. فرم نهایی این پرسشنامه ۶۰ سوال می‌باشد (برای هر حوزه ۲۰ سوال). پرسشنامه به صورت دستی قابل نمره گذاری است. برای پاسخ‌هایی که نشانگر سازگاری است، نمره صفر داده می‌شود و در غیر این صورت، ۱ منظور می‌شود.

یافته‌های پژوهش

قبل از پرداختن به فرضیه‌های پژوهش پیش فرض‌های نرمال بودن و هم‌خطی چندگانه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای پژوهش با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نشان داد که سطح معنی‌داری مقادیر Z بدست آمده برای متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۰۵ است ($p < 0/05$)، که این امر بیانگر آن است که نمرات این متغیرها، دارای توزیعی نرمال بوده و امکان استفاده از آزمون‌های پارامتری جهت بررسی فرضیه‌های تحقیق وجود دارد. همچنین نتایج پیش فرض هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پیش بین نشان داد که شاخص ضریب تحمل و تورم واریانس متغیرهای وابسته پژوهش به ترتیب بزرگتر از ۰/۱ و کوچک تر از ۱۰ است. این مطلب نشان دهنده آن است که پدیده هم‌خطی بودن در متغیرهای پژوهش رخ نداده است. همچنین آماره دوربین واتسون بین اعداد ۱/۵ تا ۲/۵ محاسبه شده است، لذا احتمال خودهمبستگی بین باقیمانده‌ها رد می‌شود و باقیمانده‌ها مستقل از یکدیگر بوده و میزان باقیمانده یک مورد، در میزان باقیمانده مورد بعد از آن تاثیری ندارد.

جدول ۱. شاخص های برازش مدل نهایی

PCLOSE	RMSEA	CFI	TLI	NFI	AGFI	GFI	df/χ ²	شاخص
۰/۱۵	۰/۰۷	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۵	۲/۹۱	مقدار
<۰/۰۵	>۰/۰۸	<۰/۹۰	<۰/۹۰	<۰/۹۰	<۰/۹۰	<۰/۹۰	<۳	مقدار مطلوب

این اعداد نشان می دهند که مدل اصلاح شده برازش مطلوبی دارد. در ادامه به تحلیل ضرایب مدل و نتیجه گیری از فرضیات پرداخته شده است.

جدول ۲. خلاصه ضرایب مستقیم مدل تاثیر مولفه های تعلق آموزشی بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی

نسبت بحرانی غیر استاندارد	انحراف استادارد	حدود استاندارد ۹۵ درصد		ضریب اثر		مسیر مستقیم
		حد بالا	حد پایین	استاندارد	غیر استاندارد	
-۰,۹۳۷	۰,۲۴۶	۰,۰۶۲	-۰,۱۷۴	-۰,۰۵۳	-۰,۲۳۱	تعلق به مدرسه بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی
-۱,۴۹۴	۰,۲۳۷	۰,۰۲۲	-۰,۱۷۱	-۰,۰۷۷	-۰,۳۵۴	تعلق به همسالان بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی
-۲,۲۹۲	۰,۲۵۶	-۰,۰۱۴	-۰,۳۰۲	-۰,۱۵۸*	-۰,۵۸۶*	احترام و عدالت بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی
۶,۸۶۱	۰,۱۳۴	۰,۶۳۰	۰,۳۴۹	۰,۴۹۰**	۰,۹۱۶**	حمایت معلم بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی
-۰,۲۲۷	۰,۲۳۸	۰,۰۸۵	-۱۰۸.۰	-۰,۰۱۱	-۰,۰۵۴	مشارکت در اجتماع بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی
-	-	-	-	-	-	مشارکت علمی بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی

نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می دهد از بین مولفه های تعلق آموزشی، مولفه های احترام و عدالت ($p < ۰,۰۵$) و حمایت معلم ($p < ۰,۰۱$) در تبیین واریانس متغیر میانجی یعنی سازگاری اجتماعی و تحصیلی، در حالت استاندارد به ترتیب ۰/۱۶- و ۰/۴۹ واحد تاثیر دارند.

جدول ۳. خلاصه ضرایب مستقیم مدل تاثیر مولفه های تعلق آموزشی بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی بر تاب آوری

نسبت بحرانی غیر استاندارد	انحراف استادارد	حدود استاندارد ۹۵ درصد		ضریب اثر		مسیر مستقیم
		حد بالا	حد پایین	استاندارد	غیر استاندارد	
۲,۲۷۶	۰,۴۹۸	۰,۲۷۵	۰,۰۱۶	۰,۱۴۶*	۱,۱۳۴*	تعلق به مدرسه بر تاب آوری
-	-	-	-	-	-	تعلق به همسالان بر تاب آوری
۲,۲۳۰	۰,۵۲۷	۰,۳۳۱	۰,۰۳۲	۰,۱۸۰*	۱,۱۷۵*	احترام و عدالت بر تاب آوری
-۲,۲۰۱	۰,۲۸۰	-۰,۰۱۹	-۰,۳۵۰	-۰,۱۸۷*	-۰,۶۱۶*	حمایت معلم بر تاب آوری
-۰,۳۵۳	۰,۴۷۹	۰,۰۸۹	-۰,۱۲۴	-۰,۰۲۰	-۰,۱۶۹	مشارکت در اجتماع بر تاب آوری
۰,۸۱۵	۰,۵۱۶	۰,۱۵۸	-۰,۰۶۴	۰,۰۴۸	۰,۴۲۱	مشارکت علمی بر تاب آوری
۲,۲۹۹	۰,۱۰۳	۰,۲۶۱	۰,۰۰۴	۰,۱۳۴*	۰,۲۳۶*	سازگاری تحصیلی بر تاب آوری

در مورد تاثیر مستقیم مولفه‌های تعلق آموزشی بر متغیر ملاک یعنی تاب‌آوری، نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می‌دهد که از بین مولفه‌های تعلق آموزشی، تعلق به مدرسه، احترام و عدالت و حمایت معلم ($p < 0,05$) در تبیین واریانس متغیر ملاک یعنی تاب‌آوری، در حالت استاندارد به ترتیب ۰/۱۵، ۰/۱۸ و ۰/۱۹ واحد بصورت مثبت و مستقیم تاثیر دارند. در مورد تاثیر متغیر میانجی (سازگاری تحصیلی) بر متغیر ملاک (تاب‌آوری) نیز ضرایب نشان می‌دهد سازگاری اجتماعی و تحصیلی بصورت مثبت و معنادار می‌تواند به میزان ۰/۱۴ واحد بر تاب‌آوری تاثیر داشته‌باشد.

جدول ۴. خلاصه ضرایب کل و غیر مستقیم مدل تاثیر مولفه‌های تعلق آموزشی بر تاب‌آوری از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی

مسیر غیر مستقیم	اثر کل		حدود استاندارد ۹۵ درصد		اثر غیر مستقیم		حدود استاندارد ۹۵ درصد	
	استاندارد	غیر استاندارد	حد پایین	حد بالا	غیر استاندارد	استاندارد	حد پایین	حد بالا
تعلق به مدرسه بر تاب‌آوری	۰,۱۳۹*	۱,۰۸۰*	۰,۰۱۱	۰,۲۶۹	-۰,۰۵۵	-۰,۰۰۷	-۰,۰۳۷	۰,۰۰۵
تعلق به همسالان بر تاب‌آوری	-۰,۰۱۰	-۰,۰۸۴	-۰,۰۳۵	۰,۰۰۱	-۰,۰۸۴	-۰,۰۱۰	-۰,۰۳۵	۰,۰۰۱
احترام و عدالت بر تاب‌آوری	۰,۱۵۹*	۱,۰۳۶*	۰,۰۰۶	۰,۳۱۱	-۰,۱۳۹*	-۰,۰۲۱*	-۰,۰۶۴	-۰,۰۰۱
حمایت معلم بر تاب‌آوری	-۰,۱۲۱	-۰,۴۰۰	-۰,۲۷۱	۰,۰۲۸	۰,۲۱۷*	۰,۰۶۶*	۰,۰۰۴	۰,۱۳۲
مشارکت در اجتماع بر تاب‌آوری	-۰,۰۲۲	-۰,۱۸۲	-۰,۱۲۸	۰,۰۹۰	-۰,۰۱۳	-۰,۰۰۲	-۰,۰۲۰	۰,۰۱۱
مشارکت علمی بر تاب‌آوری	۰,۰۴۸	۰,۴۲۱	-۰,۰۶۴	۰,۱۵۸	-	-	-	-

در مورد تاثیر غیر مستقیم مولفه‌های تعلق آموزشی بر تاب‌آوری از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی، نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می‌دهد که از بین مولفه‌های تعلق آموزشی، مولفه احترام و عدالت و مولفه حمایت معلم در تبیین واریانس تاب‌آوری از طریق سازگاری تحصیلی، در حالت استاندارد به ترتیب ۰/۰۲- و ۰/۰۷ واحد بصورت مثبت و مستقیم تاثیر دارند ($p < 0,05$).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد که مولفه‌های تعلق آموزشی یعنی احترام و عدالت بصورت مستقیم هم بر تاب‌آوری و هم بر سازگاری اجتماعی و تحصیلی تاثیر مثبت و معنادار دارد و هم بصورت غیر مستقیم یعنی از طریق سازگاری اجتماعی و تحصیلی بر تاب‌آوری تاثیر مثبت و معنادار دارد. مولفه تعلق به مدرسه بر متغیر میانجی یعنی سازگاری اجتماعی و تحصیلی تاثیر ندارد اما هم بصورت مستقیم و هم بصورت غیرمستقیم بر تاب‌آوری موثر است. در نهایت مولفه حمایت معلم در حالت مستقیم هم بر متغیر میانجی یعنی سازگاری اجتماعی و تحصیلی و هم بر متغیر ملاک یعنی تاب‌آوری تاثیر دارد اما بصورت غیرمستقیم و از طریق سازگاری بر تاب‌آوری تاثیر ندارد. این یافته در مورد وجود رابطه بین تعلق آموزشی با سازگاری اجتماعی و تحصیلی با پژوهش‌های صورت گرفته توسط پارسا و همکاران (۱۳۹۵) اورنجن و شاطریان محمدی (۱۳۹۴) همسو و همخوان است. پارسا و همکاران (۱۳۹۵) نشان دادند که بین احساس تعلق به مدرسه و مولفه‌های حمایت همسالان، حمایت معلم، ارتباط فرد با

مدرسه، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه و مشارک علمی با سازگاری تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد و اورنجن و شاطریان محمدی (۱۳۹۴) نیز نشان دادند بین احساس تعلق به مدرسه و درگیری تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین پژوهش‌هایی مانند شیخ جامی (۱۳۹۷)، دربان (۱۳۹۱)، پری (۱۳۹۰)، در زمینه رابطه بین احساس تعلق آموزشگاهی با پیامدهای مثبت تحصیلی انجام شده‌است. پژوهش شیخ جامی (۱۳۹۷) نشان داد بین احساس تعلق به مدرسه با فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد. دربان (۱۳۹۱) نشان داد احساس تعلق به مدرسه و مولفه‌های آن دارای ارتباط معنادار با عملکرد تحصیلی هستند. پری (۱۳۹۰) نیز بیان می‌کند تعلق مدرسه‌ای نقش معناداری در پیش‌بینی تغییرات پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. کورتز و همکاران (۲۰۱۲) نشان دادند که رضایت بالا از محل تحصیل با دل‌بستگی به محیط آموزشی و رضایت پایین از دانشگاه با نداشتن دل‌بستگی به آن و احتمال بیشتر انصراف از دانشگاه رابطه مثبت دارد. نهایتاً وونزل و همکاران (۲۰۱۰) بیان می‌کنند که تعلق به مدرسه همبستگی مثبتی با انگیزش تحصیلی و موفقیت تحصیلی دارد.

در تبیین این یافته باید گفت که با توجه به اینکه مدرسه، محیطی است که دانش‌آموزان بیشتر اوقات خود را روزانه در آن سپری می‌کنند، اگر محیط حمایتی مدرسه و کلاس درس که توسط معلمان حمایت می‌شود باید رفتار دانش‌آموزان را شکل داده و آن‌ها را به داشتن عادات مثبت تشویق نموده و در آن‌ها احساس تعلق ایجاد نماید، این احساس تعلق به عنوان داشتن احساس هویت و تعلق به ارزش‌های مدرسه می‌دهد (واسیکوا، هولن، سیگموند، سالونا و بوبروا، ۲۰۱۷) که می‌تواند بر بسیاری از جنبه‌های تحصیلی دانش‌آموزان تاثیر می‌گذارد. از عواملی که تحت تاثیر مولفه‌های تعلق آموزشگاهی قرار می‌گیرد می‌توان به سازگاری اجتماعی و تحصیلی اشاره کرد. از آنجایی که احساس تعلق به مدرسه، سبب ایجاد حس پذیرفتگی در دانش‌آموزان می‌گردد (مکسول، رینولدز، لی، ساباسیک و برومهد، ۲۰۱۷)، انگیزش دانش‌آموزان در انجام امور درسی افزایش یافته و به راحتی می‌توانند بسیاری از مسائل محیطی را حل کرده و انعطاف و سازگاری اجتماعی و تحصیلی بهتری داشته باشند. با توجه به نتایج به دست آمده از این فرضیه از جمله مولفه‌های تاثیرگذار تعلق آموزشگاهی بر سازگاری حمایت معلم است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که باور مثبت دانش‌آموزان نسبت به توانایی معلم، احساس امنیت و حمایت دریافت شده جهت بهبود فرآیند تحصیلی و حتی تسهیل مشارکت با والدین سبب افزایش توانایی غلبه بر چالش‌ها و سازگاری بیشتر و بهتر در محیط تحصیلی می‌گردد (چانگ، ۲۰۱۱). علاوه بر این، حمایت معلم از دانش‌آموز به وسیله خلق موقعیت و فرصت‌هایی جهت نشان دادن توانایی حل مساله و بیان ایده‌های جدید، حس تعلق را در دانش‌آموز ایجاد کرده و سبب سازگار شدن بیشتر با شرایط و دشواری‌ها در زمینه‌های آموزشی خواهد شد. معلمان با شناخت خواسته‌ها و انتظارات دانش‌آموز از آن‌ها همواره به سوی برآورده کردن خواسته‌های آن‌ها گام برمی‌دارند (اسچن مورگان، بانکولی، میشل و مور، ۲۰۱۳). همچنین احساس تشویق و حمایت از سوی معلم باعث می‌شود تا دانش‌آموز از عملکرد خود احساس رضایت داشته و باورهای مثبت آن‌ها نسبت به آینده و موفقیت

1. Vasickova, Hollein, Sigmund, Salonna & Boberova

2. Maxwell, Reynolds, Lee, Subasic & Bromhead

3. Chang

4. Tschannen Moran, Bankole, Mitchell & Moore

تحصیلی افزایش یابد که این امر می‌تواند در نهایت منجر به افزایش سطح سازگاری و متعاقباً تاب‌آوری دانش‌آموزان شود. وجود احساس تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان سبب می‌شود حتی زمانی که با شرایط دشواری مواجه می‌شوند انتظار به دست آوردن نتایج خوبی داشته باشند (لانگوباردی، پرینو، مرنجو و ستاننی^۱، ۲۰۱۶)، چرا که با وجود این انگیزش دانش‌آموزان در انجام امور درسی افزایش یافته (مکسول، رینولدز، لی، ساباسیک و برومهد^۲، ۲۰۱۷) و به راحتی می‌توانند و در مقابل موقعیت‌های دشوار تحصیلی از خود تاب‌آوری نشان دهند. از سوی دیگر، حس تعلق در دانش‌آموزان سبب می‌گردد تا اهداف خود از تحصیل را بشناسند و در برابر ترس‌ها و مشکلات تاب‌آور بوده و به دنبال ایجاد تعادل بین تلاش، توانایی‌ها و اهدافشان باشند. دانش‌آموزان دارای این حس متفاوت عمل می‌کنند و همواره در اندیشه‌ی فعالیت‌های جدید و کاربردی کردن دانش خود می‌باشند و خود را افرادی انعطاف‌پذیر نسبت به مشکلات نشان می‌دهند (ایکه و نوگو^۳، ۲۰۱۴). به عبارتی، می‌توان گفت اختلال در ویژگی‌های هیجانی، فیزیکی و انعطاف‌پذیری بسیاری از دانش‌آموزان در مدرسه ممکن است با عدم موفقیت آن‌ها در احساس تعلق به مدرسه رخ دهد (فیور، اسکینر و پیترز^۴، ۲۰۱۴) که در نتیجه برای بهبود این ویژگی‌ها می‌بایست حس تعلق را در دانش‌آموزان افزایش داد. علاوه بر مولفه‌ی حس تعلق به مدرسه، حمایت معلم نیز از عوامل تاثیرگذار بر تاب‌آوری تحصیلی می‌باشد. اعتماد دانش‌آموزان به معلمان، به منظور دستیابی به اهداف مدارس در راستای فراهم نمودن محیطی که دانش‌آموزان بتوانند در سطوح بالایی تحصیل کنند، شکل می‌گیرد، از این رو، به منظور رسیدن به این هدف باید روابط معناداری را بین دانش‌آموزان و کادر مدرسه به ویژه معلمان ایجاد نمود. از طرفی دیگر، لازمه‌ی ایجاد رابطه اعتماد است (برون^۵، ۲۰۱۴). محققان بر تاثیر نقش اعتماد دانش‌آموزان به معلم تاکید داشته، چرا که بر این باورند که معلم با ایجاد حس اعتماد در دانش‌آموزان سبب افزایش مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های کلاسی شده و انگیزش بیشتری را برای بهبود عملکرد آن‌ها در شرایط دشوار ایجاد می‌کند (میشل، کنسلر و موران^۶، ۲۰۱۸) که این امر می‌تواند منجر به بهبود سطح تاب‌آوری دانش‌آموزان شود. با توجه به اینکه، حمایت معلم مربوط به تصویر غنی از عاملیت فردی دانش‌آموز و قضاوتش از معلمان در چهارچوب‌های شناختی، عاطفی و رفتاری می‌باشد (نورتیلا، کنتون و لانکا^۷، ۲۰۱۵)، به راحتی می‌تواند سبب کاهش میزان استرس در شرایط دشوار برای دانش‌آموز شود (گومز مولینرو، زایاس، رویز-گنزالس و گویل^۸، ۲۰۱۸) تا هنگام مواجه شدن با چالش‌ها در محیط تحصیل تاب‌آوری بیشتری از خود نشان دهند. با توجه به نتیجه فرضیه، دیگر مولفه تعلق آموزشگاهی که به طور مثبتی بر تاب‌آوری دانش‌آموزان تاثیر می‌گذارد میزان احترام و عدالت دریافت شده از سوی معلم می‌باشد. هنگامی که معلم به ایده‌ها و سخنان دانش‌آموزان احترام بگذارد، تمایل بیشتری برای برقراری ارتباط با جو کلاس درس، همسالان و مسائل تحصیلی پیدا خواهند کرد. اقدامات ساده‌ای مانند استفاده از

1. Longobardi, Prino, Marengo & Settanni
2. Maxwell, Reynolds, Lee, Subasic & Bromhead
3. Ekeh & Njoku
4. Furrer, Skinner & Pitzer
5. Brown
6. Mitchell, Kensler & Moran
7. Nurttala, Ketonen & Lonka
8. Gómez-Molinero, Zayas, Ruiz-González & Guil

نام افراد، برقراری تماس چشمی و گوش دادن فعال هنگام صحبت کردن باعث می‌شود تا دانش‌آموز احساس قدردانی کند (دالی^۱، ۲۰۱۸) و در مقابله با چالش‌ها تاب‌آوری بیشتری داشته باشد. در برخی شرایط فشارهایی که از سوی همسالان، تکالیف، امتحان، زورگویی در مدرسه، فشار والدین و یا تنبیه بر دانش‌آموزان وارد می‌شود منجر به کاهش انعطاف‌پذیری آن‌ها خواهد شد که در این شرایط انتظارات رفتاری را در دانش‌آموزان نسبت به معلمان ایجاد می‌کند که هر چقدر رفتار معلم از این انتظارات فاصله داشته باشد منجر به ناامیدی وی شده و تاب‌آوری را کاهش می‌دهد (زیوبرو^۲، ۲۰۱۸). برخلاف این شرایط، هنگامی که دانش‌آموزان متقابلاً احترام و عدالت از معلم دریافت کنند فضایی امن و مثبت برای مشارکت دانش‌آموزان ایجاد می‌شود که به راحتی می‌توانند ایده‌ها یا مسائل خود را مطرح نموده و در مقابل مخالفت، شکست و انتقادات تاب‌آوری داشته باشند.

با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش مبنی بر تاثیر مثبت و معنادار تعلق به مدرسه بر تاب‌آوری پیشنهاد می‌شود مدیران مدارس و معلمان و همچنین دیگر دست‌اندرکاران نظام آموزشی، با شناسایی عوامل آموزشگاهی و غیر فردی موثر بر تعلق به مدرسه، شرایط را برای بهبود سطح تاب‌آوری دانش‌آموزان فراهم کنند. با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش مبنی بر تاثیر مثبت و معنادار احترام و عدالت بر تاب‌آوری و سازگاری اجتماعی و تحصیلی دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود سازمان آموزش و پرورش و سازمان آموزش عالی با برگزاری کلاس‌های آموزشی برای معلمان، آن‌ها را با تاثیر مثبت برقراری احترام و عدالت نسبت به دانش‌آموزان در مدرسه آشنا سازند.

منابع

- اورنجن، اعظم و شاطریان محمدی، فاطمه. (۱۳۹۴). رابطه بین احساس تعلق به مدرسه با درگیری تحصیلی در دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی. کنفرانس سراسری دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روانشناسی ایران، تهران: موسسه برگزار کننده همایش های توسعه محور دانش و فناوری سام ایرانیان.
- پری، فاطمه. (۱۳۹۰). بررسی نقش خودکارآمدی و تعلق مدرسه‌ای در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان شهر تبریز. پایان نامه کارشناسی ارشد، آموزش و پرورش و تحقیقات تربیتی، دانشگاه تبریز، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی
- پارسا، بهرام؛ حبیب زاده، رقیه و حق کلخوران، اسماعیل. (۱۳۹۵). پیش‌بینی سازگاری تحصیلی دانش‌آموزان بر اساس احساس تعلق به مدرسه و جهت‌گیری هدفی. سومین کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم، شیراز: دانشگاه علمی کاربردی آذین شوشتر- دانشگاه زرقان- واحد پژوهش دانش پژوهان همایش آفرین.
- وکیلی، مهتاب. (۱۳۸۷). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های مثبت‌اندیشی بر افزایش سازگاری دانش‌آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

Asola, E., & Sanderson, S. (2019). optimizing the physical and mental health of young children with and without exceptionalities. *Educating Young Children with and Without*

1. Doyle
2. Ziobro

- Exceptionalities: New Perspectives, 105, 1-7.
- Baker, R. E., & Siryk, B. (1999). Student adaptation to college questionnaire manual. Los Angeles, CA: Western Psychological Services.
- Blum, R. W., McNeely, C., & Rinehart, P. M. (2002). Improving the odds: The untapped power of schools to improve the health of teens. Center for Adolescent Health and Development.
- Cabrera, N., & Padilla, A. (2013). Entering and succeeding in the culture of college. *J Behav Sci*, 26(2), 152-157.
- Chapman, R. L., Buckley, L., Sheehan, M. C., Shochet, I. M., & Romaniuk, M. (2011). The impact of school connectedness on violent behavior, transport risk-taking behavior, and associated injuries in adolescence. *Journal of School Psychology*, 49(4), 399-410
- Chang, I. H. (2011). A study of the relationships between distributed leadership, teacher academic optimism and student achievement in Taiwanese elementary schools. *School Leadership & Management*, 31(5), 491-515.
- Ekeh, P. U., & Njoku, C. (2014). Academic optimism, students' academic motivation and emotional competence in an inclusive school in Port Harcourt. *European Scientific Journal*, 10(9), 127-141.
- Furrer, C. J., Skinner, E. A., & Pitzer, J. R. (2014). The influence of teacher and peer relationships on student's classroom engagement and everyday motivational resilience. *National Society for the Study of Education*, 113(1), 101-123.
- Gomez-Molinero, R., Zayas, A., Ruiz-González, P., & Guil, R. (2018). Optimism and resilience among university students. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, 1, 147-154
- Haktanir, A., Watson, J. C., Ermis-Demirtas, H., Karaman, M. A., Freeman, P. D., Kumaran, A., & Streeter, A. (2018). Resilience, Academic Self-Concept, and College Adjustment Among First-Year Students. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 23, 67-85.
- Hewitt, P. L., & Felt, G. L. (2002). Perfectionism: Theory, research and treatment. Washington DC: American psychological Association.
- House, J. (2013). Predictors of resilience in first-year university students. A report submitted as a partial requirement for the degree of Masters.
- Haywood, K. M., & Getchell, N. (2019). Life span motor development, *Human Kinetics*.
- Longobardi, C., Prino, L. E., Marengo, D., & Settanni, M. (2016). Student-teacher relationships as a protective factor for school adjustment during the transition from middle to high school. *Front Psychol*, 7, 1973-1988.
- Maxwell, S., Reynolds, K. J., Lee, E., Subasic, E., & Bromhead, D. (2017). The impact of school climate and school identification on academic achievement: Multilevel modeling with student and teacher data. *Front Psychol*, 8, 2054-2069.
- Mitchell, R. M., Kensler, L., & Moran, T. (2018). Student trust in teachers and student perceptions of safety: positive predictors of student identification with school. *International Journal of Leadership in Education*, 21(2), 135-154.

- Nurttila, S., Ketonen, E., & Lonka, K. (2015). Sense of competence and optimism as resources to promote academic engagement. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171(15), 1017-1026.
- Ohinata, A., & Van Ours, J. C. (2013). How immigrant children affect the academic achievement of native dutch children. *The Economic Journal*, 123(570), 308-331.
- Perret P., Ayad M., Dauvier B. & Congard A. (2019). Self- and parent-rated measures of personality are related to different dimensions of school adjustment. *Learning and Individual Differences*, 70, 182-189.
- Sinay, E. (2018). Academic resilience: students beating the odds organizational development. *Research & Information Services*, 5(1), 394- 416.
- Sulkowski, M. L., Demary, M. K., & Lazarus, P. J. (2012). Connecting students to schools to support their emotional well-being and academic success. *Communique*, 40(7), 1-20.
- Tamban, V., & Maningas, O. (2017). Relationships of big five personality traits and students' academic performance of college of teacher education at Laguna State Polytechnic University Los Baños Campus. *Int J Adv Res*, 5(9), 1573-1577.
- Tschannen, M. M., Bankole, R. A., Mitchell, R. M., & Moore, J. R. (2013). Student Academic Optimism: a confirmatory factor analysis. *Journal of Educational Administration*, 51(2), 150-157.
- Vasickova, J., Hollein, T., Sigmund, E., Salonna, F., & Boberova, Z. (2017). Trends in perception of psychosocial school environment: Hbsc study 2002–2014 in the Czech Republic. *Cent Eur J Public Health*, 25(1), 26-31.
- Vedel, A., & Poropat, A. (2017). Personality and academic performance. Aarhus University, Aarhus, Denmark
- Yaghoobi, A., & Bakhtyari, M. (2016). The effect of resilience training on burnout in high school female student. *Q J Res Sch Virt Learn*, 4(13), 7-16.